

# การดูแลรักษามรดกวัฒนธรรม

## สมใจ ศรีนวล<sup>1</sup>

มรดกวัฒนธรรม (cultural Heritage) เป็นคำ ที่องค์การยูเนสโกบัญญัติขึ้น เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2515 (1972) ในการประชุมสมัยสามัญครั้งที่ 17 ณ กรุงปารีส หมายถึง สถานที่ ดังนี้

1. อนุสรณ์ (Monument) ผลงานทางด้านสถาปัตยกรรม ผลงานภาพแกะสลักทางโบราณสถานและภาพเขียน ส่วนประกอบทางด้านโบราณคดี รอยจารึก ถ้ำที่อยู่อาศัย และการรวมลักษณะต่าง ๆ ซึ่งมีคุณค่าอย่างเด่นชัดในด้าน ประวัติศาสตร์ ศิลปะหรือวิทยาการ

2. กลุ่มอาคาร (Group of Building) กลุ่มอาคารที่แยกกันหรือเชื่อมต่อกัน ซึ่งทางสถาปัตยกรรมปรากฏใน ภูมิทัศน์ว่า มีคุณค่าอย่างเด่นชัดในด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ หรือวิทยาการ

3. แหล่งสถานที่สำคัญ (Sites) ผลงานฝีมือมนุษย์หรือผลงานผสมผสานของธรรมชาติและมนุษย์ รวมทั้งพื้นที่ ที่เป็นแหล่งทางโบราณคดี ซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และมนุษย์วิทยา

แต่เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นผลรวมผลิตผลที่มนุษย์สร้างขึ้นและได้สืบทอดกันมาเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิต เพราะฉะนั้น ความหมายของวัฒนธรรมจึงดูกว้างออกไปตามวิธีการ/พฤติกรรม/กระทำ ที่นำไปใช้และเกี่ยวเนื่อง อาจจะหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งที่รูประธรรมและนามธรรม เป็นที่ยอมรับว่าดีงามและได้สืบทอดกันมา

ในทางปฏิบัติ วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตของมนุษย์และวิถีการดำเนินชีวิตของสังคม เป็นแบบแผนการดำเนิน ชีวิตของสมาชิกในสังคมเดียวกัน สามารถแก้ไขและซึมซับรับรู้ร่วมกันวัฒนธรรมจึงเป็นมรดกแห่งสังคมที่ได้ปรับปรุง และรักษาไว้ให้เจริญงอกงามวัฒนธรรมเกิดจากการประพฤติปฏิบัติร่วมกัน เป็นแนวเดียวกันอย่างต่อเนื่องของสมาชิก ในสังคมสืบทอดต่อกันมาจากอดีต หรืออาจเป็นสิ่งประดิษฐ์คิดค้นสร้างสรรค์ใหม่ หรืออาจรับเอาสิ่งที่เผยแพร่มาจาก สังคมอื่น ๆ ทั้งหมดนี้ หากสมาชิกยอมรับและยึดถือเป็นแบบแผนประพฤติปฏิบัติร่วมกัน ก็ย่อมถือว่าเป็นวัฒนธรรม ของสังคมนั้น วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อความเจริญงอกงาม ย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขและกาลเวลา เมื่อมีการประดิษฐ์หรือค้นคว้าสิ่งใหม่ วิธีใหม่ที่ใช้แก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการของสังคมได้ ย่อมทำให้ สมาชิกของสังคมเกิดความนิยม และในที่สุดเลิกใช้วัฒนธรรมเดิม การจะรักษามรดกวัฒนธรรมเดิมไว้ได้ต้องปรับปรุง เปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาวัฒนธรรมนั้นให้เหมาะสม มีประสิทธิภาพตามยุคสมัย ดังนั้น วัฒนธรรมในความหมาย

อาจารย์ ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ  
กรมศิลปากร. ทัศนศิลป์และแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี. 2533. หน้า 193.

ดังกล่าวข้างต้น จึงมี 3 ลักษณะ ดังนี้

วัฒนธรรมที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของคนไทย เป็นวัฒนธรรมไทยแท้

วัฒนธรรมที่คนไทยรับอิทธิพลมาจากประเทศอื่นที่มีความสัมพันธ์กัน เป็นวัฒนธรรมร่วมหรือวัฒนธรรมผสมผสาน

วัฒนธรรมที่ไทยยืมเข้ามา หรือรับเข้ามาใหม่ หรือสืบทอดเข้ามาในสังคมไทย ตามกระแสโลกาภิวัตน์ เป็นวัฒนธรรมโลก

เพราะฉะนั้น มรดกวัฒนธรรมในความหมายทั่วไป หมายถึง ผลผลิตที่บรรพชนได้สร้างไว้ ทั้งเป็นรูปธรรมและนามธรรมอันบ่งบอกถึงภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา

ปัจจุบัน ความสำคัญของวัฒนธรรมมิได้อยู่ที่คุณค่าด้านประวัติศาสตร์เป็นด้านหลัก แต่ยังมีคุณค่าทางด้านจิตใจ เป็นความภาคภูมิใจ มีเอกลักษณ์สามัคคีของคนในชาติ ที่ไม่สามารถจะทำสิ่งอื่นมาทดแทนได้ ยังมีผลต่อเศรษฐกิจ สังคมและการพัฒนาประเทศที่ทุกคนควรคำนึงถึง ความสำคัญดังกล่าวรัฐได้นำเอาวัฒนธรรม ทุกด้าน เช่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม นันทนาการ เป็นต้น มาสร้างจุดขายและสร้างรายได้ให้กับประเทศชาติ ผลดีที่ปรากฏเด่นชัดคือ มีรายได้เพิ่มขึ้น มีอาชีพเพิ่มขึ้น ผลเสียคือ การทำลายมรดกวัฒนธรรม โดยไม่รู้ตัว ทั้งในเรื่องของการครอบงำ ความคิดทางวัฒนธรรมเปลี่ยนไป การสร้างสิ่งใหม่หรือการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง ล้วนแต่ก่อให้เกิดมลพิษทางวัฒนธรรม

เนื่องจากยุคปัจจุบัน เป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จากสังคมเกษตรกรรม ผ่านสังคมอุตสาหกรรม สู่วัฒนธรรมข่าวสาร การปรับตัว ปรับใจไม่ทันเหตุการณ์ สังคมเปลี่ยน คนไม่เปลี่ยน ก็ล้าหลัง สังคมเปลี่ยน คนเปลี่ยน ก็ล้าหน้า เกิดความสับสนยุ่งเหยิงด้านการปรับใช้ ในที่สุด มรดกวัฒนธรรมของคนยุคก่อนกลายเป็นตะกอนสังคมของคนยุคใหม่ ไร้สาระต่อวิถีการใช้สอย ล้าหลังต่อเหตุการณ์ เกิดภาวะเศรษฐกิจไม่ดี สังคมมีปัญหาพัฒนาไม่ยั่งยืน ในที่สุดจึงจำเป็นต้องดูแลรักษา ปกป้องอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมอย่างจริงจังและรีบด่วน ก่อนที่หลักฐานทางมรดกวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติถูกทำลาย จะมีผลต่อความมั่นคงของประเทศในที่สุด

## วิธีการดูแลมรดกวัฒนธรรม

วิธีการดูแลมรดกวัฒนธรรม คือ การยอมรับสภาพปัญหาของมรดกวัฒนธรรมว่ามีผลต่อชีวิต สังคม และประเทศชาติ จึงต้องให้การศึกษาถึงสาเหตุของปัญหา เพราะสรรพสิ่งย่อมมีเหตุให้เกิดสืบสาวหาสาเหตุมีประการใดบ้าง ต่อมาหาแนวร่วมแนวทางแก้ไขล้าพังแค่หน่วยงานรัฐที่รับผิดชอบ เช่น กรมศิลปากร หน่วยพิพิธภัณฑสถานต่างๆ มีอาจดูแลรักษาได้ทั่วถึง และที่สำคัญ คือ รัฐต้องให้การศึกษา ทำความเข้าใจ สร้างสำนึกในการหวงแหนมรดกวัฒนธรรม การดำเนินการแก้ไขปัญหายังจริงจัง ทั้งในส่วนรัฐและเอกชนทั้งในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและตลอดท้องถิ่น ตำบล หมู่บ้าน เพราะวัฒนธรรมเป็นมรดกร่วมของทุกคนที่ต้องรับรู้และรู้สึกรักหวงแหนเสมือนสมบัติตน การเปลี่ยนแปลง ใดๆ ของมรดกวัฒนธรรม ย่อมต่อเนื่องกันมาทุกยุคทุกสมัย ประวัติและสภาพการสูญเสียมรดกวัฒนธรรม เริ่มตั้งแต่ การเสียพระนครศรีอยุธยาแก่พม่า ในปี พ.ศ.2310 สงครามในครั้งนั้นนอกจากจะสูญเสียอิสรภาพ ไทยเรายังถูกเผาผลาญวัดวาอาราม สถาปัตยกรรมทิ้งตงาม สูญเสียทรัพย์สินทางปัญญา เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องประดับ เป็นต้น รวมทั้งเอกสาร หลักฐานทางประวัติศาสตร์ ถูกไฟไหม้ทำลายไปจนสิ้น เมื่อมีการบูรณะประเทศชาติใหม่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พ.ศ.2325 ก็มีการรื้อวัดวาอารามมาสร้างใหม่ มีการย้ายวัสดุ ซากโบราณสถานมาใช้ในการก่อสร้างมาถึงสมัยพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3-4 ได้มีการรับวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ เช่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม วรรณกรรม เป็นต้น รวมถึงศาสนา ประเพณีจากหลายประเทศ เช่น จีน อินเดีย พม่า เป็นต้น เข้ามาผสมผสานกับ วัฒนธรรมไทยเดิมสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เห็นว่า ระบบการสัญจรของเมืองแบบทางน้ำ คง ก่อให้เกิดปัญหาคือ การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องสร้างถนน จึงมีการถมคลอง รื้อป้อมปราการกำแพง ได้จัดทำเป็น ถนนในการสัญจรแทน อาคารบ้านเรือน ร้านค้าพาณิชย์ สถานที่ราชการ ได้วางจ้าง วิศวกรและสถาปนิกจากยุโรปมา ออกแบบ ทำการก่อสร้าง ขณะเดียวกันมีการสร้างทางรถไฟสายใต้ มีการรื้ออิฐ ชากเมืองต่าง ๆ เช่น เมืองนครชัยศรี เมืองเพชรบุรี เป็นต้น ทำให้หลักฐานเกี่ยวกับอาคารสมัยทวารวดี ศิลปะพื้นบ้านประจำถิ่น ถูกทำลายจนไม่เหลือซาก

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ.2475 รัฐบาลซึ่งยึดพระราชอำนาจจากพระมหากษัตริย์มา ทำการปกครองบ้านเมืองแบบประชาธิปไตย มีการออกพระราชบัญญัติและพระราชกำหนดถูกทำลาย ฉบับที่สำคัญ พ.ศ.2478 ได้ออกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ แก้ไขโดยยกเลิกอำนาจของอธิบดีกรมศิลปากร ในการเวนคืนที่ดินที่มีซาก สถาปัตยกรรมอันเป็นทรัพย์สินทางประวัติศาสตร์และแก้ไขอำนาจของอธิบดีกรมศาสนาให้สามารถนำที่ดินซึ่งมีวัดร้าง ไปจัดสรรให้ราษฎร เช่น พัฒนาเป็นศูนย์การค้า บ้านเรือน ทำการปลูกพืชไร่ พืชสวน ทำให้หลักฐานทางมรดก วัฒนธรรมเสียหายไปมาก ในขณะเดียวกัน มีการอนุญาตให้กรมศาสนาขายอิฐจากซากวัดร้างนำไปใช้เป็นวัสดุในการ ก่อสร้างบ้านเรือนของราษฎร มีการประมูลขายอิฐวัดในพระนครศรีอยุธยา โดยเฉพาะบริเวณตามริมแม่น้ำ เพราะ สะดวกในการขนย้ายไปมา ปีพ.ศ.2483 รัฐบาลยังออกพระราชกำหนดอนุญาตให้กระทรวงการคลังต้องแบ่งขาย ยก กรรมสิทธิ์ทรัพย์สินที่ดินที่พระเจ้าแผ่นดินสงวนไว้เพื่อเป็นมรดกประวัติศาสตร์ของชาติไปให้แก่ราษฎรไปทำมาหากิน จำนวนมากอีกด้วย

ต่อมาประมาณห้าทศวรรษ เป็นช่วงสมัยที่มรดกวัฒนธรรมถูกทำลายในเชิงธุรกิจ โดยเฉพาะหลังสงคราม เวียดนาม ได้มีการแพร่เข้ามาของอิทธิพลตะวันตกจากทหารอเมริกันและภาคพื้นยุโรป ทำให้สังคมไทยได้มีแนวคิด ใหม่ในการดำรงอยู่เพราะเงินตราเข้ามากำหนดทำลายเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมพุทธเป็นวัฒนธรรมต่างชาติ มรดกวัฒนธรรมสูญหาย ตั้งแต่ไม่ให้ความสำคัญกับโบราณสถาน ทำลายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนไทยนับถือ เช่น การตัดเศียร พระพุทธรูปไปขาย การขุดคุ้ยแหล่งโบราณสถานเพื่อรื้อค้นหาสมบัติ ไปจนถึงการขายบริการทางกามารมณ์ในทุก รูปแบบ จนเลยเถิดจนนิยมประเทศมีอันติงามของไทย ว่าในส่วนของท้องถิ่นการเล่นพื้นบ้านได้เปลี่ยนรูปแบบ จากเดิมไปมาก จนเกือบจะหาต้นตอไม่เจอ

การปรับรูปแบบของหนังตะลุง โนรา มาเป็นดนตรีสากล มีทางเครื่องในโรงโนรา มีการประดับสีแสงเสียง มี รูปใหม่ ๆ มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบประเพณีพื้นบ้าน เช่น ประเพณีชักพระ ประเพณีลอยกระทง เป็นต้น ยกที่จะ แยกออกจากไหนของไทยและของต่างประเทศ บางประเพณีถูกอิทธิพลต่อประเทศครอบงำจนไม่รู้รากเหง้าของความ เป็นไทยอยู่ไหน

ตั้งแต่ปี พ.ศ.2517 จนถึงยุคปัจจุบัน เป็นยุคที่อุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้เข้ามาสู่วิถีชีวิตคนไทย นำรายได้เข้า ประเทศอย่างมหาศาลปีละไม่น้อยกว่า 1,000 ล้านบาท เฉพาะในส่วนท้องถิ่นเองก็มีรายได้อันเกิดจากการท่องเที่ยว มีหลายรูปแบบที่ถูกนำมาเสนอสนองในการให้บริการ ทำให้ชาวบ้านตื่นตัวในการสร้างผลผลิต เพื่อขายนักท่องเที่ยว มีการอนุรักษ์ของดี ของเด่น เอาไว้ให้ได้ชื่นชมมานานเท่านั้น ในขณะเดียวกันเกิดภาพจำลองเลียนแบบ ปรับปรุงหรือ เปลี่ยนแปลงโดยความตั้งใจหรือรู้ไม่ถึงการณ์ก็จะมีผลกระทบต่อตัวสถาปัตยกรรม ต่อวิถีชีวิตหรือต่อสภาพแวดล้อม ที่ทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากอิทธิพลของการค้า อาชีพ เกียรติยศ ศักดิ์ศรี หรืออะไรก็แล้วแต่ เช่น การพัฒนาโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว การจัดสถานที่ท่องเที่ยวแบบ Home Stay เป็นต้น การจัดเฉลิมฉลอง



ตามเทศกาลก็ล้วนแต่มีผลกระทบต่อมรดกวัฒนธรรมทั้งสิ้น แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อต้องการจะดูแลรักษามรดกวัฒนธรรม ควรจะต้องศึกษาสาเหตุของการที่มรดกถูกทำลายดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ดังนี้

1. การทำลายภายใน มรดกวัฒนธรรมเป็นสรรพสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น ไม่ว่าจะเป็นสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และหัตถกรรมทั้งหลาย มีส่วนผสมจากวัสดุหลายอย่างที่องค์ประกอบต่างกัน บางอย่างทนต่อกาลเวลา ทนร้อนทนหนาว ยืดหยุ่น บางอย่างแข็งกระด้าง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสิ่งก่อสร้างในตัวเองและสภาพแวดล้อม สิ่งก่อสร้างในตัวเอง เช่น หิน ดิน ทนไฟ เหล็ก ปูน ย่อมมีสภาพแข็ง อ่อน ทนเวลาได้มากน้อยต่างกัน ในที่สุดก็ผุพังแปรสภาพไปตามเงื่อนไขของกฎอนิจจัง เป็นเรื่องธรรมดาของวัตถุ แต่การทำลายภายในจริง ๆ คือ ความไม่นิยมของไทย นิยมของนอก ถูกกฎหมายมีปัญญาตัวเองหรือวัฒนธรรมของตัวเองมานาน ขาดการศึกษาเรื่องราวของตนเอง เช่น ไม่นิยมยกย่องภาษาท้องถิ่นของตนเอง ไม่นิยมแพทย์แผนไทย ไม่นิยมการปกครองแบบไทย เช่น ระบอบอาวุโส ไม่นิยมศิลปะดนตรีไทย เป็นต้น เมื่อไม่นิยมชมชอบ ก็ไม่ศึกษา ไม่สืบทอด ในที่สุดก็สูญหาย หากคำว่า “ของไทย” ได้ไม่ชัดเจน

2. การทำลายภายนอก มรดกวัฒนธรรมที่ถูกทำลายมา ถูกสิ่งภายนอกมีมนุษย์เป็นต้นหลัก ไม่ว่าจะด้วยความตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็จะมีผลกระทบต่อการดำรงอยู่หรือสูญสลายของมรดกวัฒนธรรมทั้งสิ้นการทำลายมรดกวัฒนธรรมซึ่งเป็นความตั้งใจของมนุษย์มีการทำลายโดยตรงเมื่อมนุษย์ไม่พอใจสิ่งใด ๆ ที่ไม่ได้ดำรงอยู่ตามวัตถุประสงค์แห่งตน ก็จะมีการทำลายเกิดขึ้น เช่น การทำลายพระพุทธรูป ศิลปปามียัน ของรัฐบาลตาลิบันในอาฟกานิสถาน ปี พ.ศ.2543 การทำลายวัดวาอารามของพม่า ในปี พ.ศ.2310 การเปลี่ยนแปลงรูปแบบวิถีชีวิตของคนไทยสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นต้น การทำลายเหล่านี้ มีผลทำลายโดยสิ้นเชิง หรือมีการทำลายบางส่วนหรือปรับเปลี่ยนเพื่อให้เกิดปรับใช้หรือประยุกต์ใช้แล้วแต่เงื่อนไขที่เข้ามาเป็นตัวกำหนดเป้าหมายของมนุษย์นั้น

การทำลายมรดกวัฒนธรรม ซึ่งเป็นความไม่ตั้งใจ เป็นการทำลายโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เช่น การบูรณะซ่อมแซม การสร้างถนนหนทาง การสร้างอาคารบ้านเรือน ก็จะมีผลกระทบต่อศิลปกรรมที่สร้างอยู่เดิม หรือแม้แต่การซื้อขาย ทำให้มีการแลกเปลี่ยน หรือการสร้างสิ่งใหม่ ยังมีการรับอิทธิพลจากภายนอก ก็จะครอบงำมรดกวัฒนธรรมดั้งเดิมมากยิ่งขึ้น หรือการปรับตัวเพื่อการดำรงอยู่ของอาชีพนั้น ก็มีการพัฒนาหรืออนุรักษ์โดยมีพื้นฐานของความอยู่รอด ก็จะทำให้ศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมเหล่านั้นเปลี่ยนไป เช่น วัฒนธรรมพื้นบ้านแขนงต่าง ๆ เป็นต้น

การทำลายมรดกวัฒนธรรม นอกจากจะมีมนุษย์แล้ว ยังมีสัตว์และธรรมชาติอื่น ๆ อีกที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับมรดกวัฒนธรรม ในส่วนของสัตว์ มีทั้งสัตว์เล็กสัตว์ใหญ่ที่เข้ามาทำลายศิลปกรรม เช่น ปลวก หนู แมลงงู เป็นต้น ในส่วนธรรมชาติอื่น ๆ เช่น ลม ฝน พายุ แสงแดด เป็นต้น มีส่วนที่เข้าไปเปลี่ยนแปลงโครงสร้างวิถีชีวิตของมนุษย์ ก่อให้เกิดการยืดหยุ่น หรือปรับปรุง เพื่อให้มนุษย์มีความเป็นอยู่สมดุลกับธรรมชาตินั้นได้ จะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตด้านต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นยุคแล้วยุคเล่าตามกาลเวลา

ปัญหาที่กล่าวถึงข้างต้น เป็นปัญหาทั่วไปที่ได้ทำลายมรดกวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง การทำลายมรดกวัฒนธรรมอย่างฉับพลันคือ เปลี่ยนแปลงรูปแบบ การทำลายล้างที่ปรากฏในสังคมโลกมากที่สุดคือ สงคราม หรือการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ก็มีส่วนทำลายมาก ยังมีการปฏิบัติจากลัทธิหนึ่งไปอีกลัทธิหนึ่ง เป็นการปฏิบัติวัฒนธรรม ล้วนแต่เป็นการทำลายโดยสิ้นเชิง สมัยเหมาเจ๋อตงปฏิบัติช่วง พ.ศ.2509-2511 มีระบุไว้ชัดเจนว่า อุปสรรคที่สำคัญของการพัฒนาประเทศชาติ คือ ปัญหา “สี่เก่า” ได้แก่ ความคิดเก่า ความเคยชินเก่า ประเพณีเก่า และวัฒนธรรมเก่า เพราะฉะนั้น จึงต้องทำลายอุปสรรคตัวนี้ให้หมดไป ในที่สุดมรดกวัฒนธรรมดั้งเดิมของจีนสมัยนั้นถูกทำลายเกือบหมดสิ้น วัฒนธรรมสี่เก่ายุคหนึ่งได้มีอิทธิพลต่อการสร้างบ้านแปลงเมืองของไทยไม่มากนักน้อยในยุคคิดใหม่ทำใหม่ เฉกเช่นทุกวันนี้

วิธีการดูแลมรดกวัฒนธรรมในประเด็นต่อมาคือ รัฐต้องให้ความสำคัญกับสังคมดั้งเดิมหรือสังคมภูมิภาค

หรือสังคมนักเร่ร่อน เพราะเป็นสังคมส่วนใหญ่ของประเทศ หากสังคมเหล่านี้มีแนวร่วมเห็นความสำคัญของมรดกวัฒนธรรม การดูแลมรดกวัฒนธรรมก็จะบรรลุเป้าหมาย อันเนื่องจากวัฒนธรรมส่วนใหญ่มีพื้นฐานมาจากสังคมนักเร่ร่อน เมื่อคนส่วนใหญ่เห็นความสำคัญ มีความรัก ห่วงแทน เสมือนกับสมบัติดิน ความมีพลังในการบริการหรือพัฒนา ก็จะตามมา ความมั่นคงและรุ่มรวยทางมรดกวัฒนธรรมก็จะเกิดขึ้น

สังคมนักเร่ร่อน จะมีผู้คน 3 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มศาสนาและการศึกษา ได้แก่ ผู้นำทางศาสนา พระ นักบวช คอเดียบ มิหัลัน มัดนายก ครู อาจารย์
2. กลุ่มผู้นำชุมชน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายก อบต. หรือผู้นำจากหน่วยงานรัฐและเอกชน
3. กลุ่มหัวหน้าหัวหน้า ได้แก่ นักวิชาการผู้มีอิทธิพลทางการเงิน ทางการเมือง การปกครอง

การที่รัฐให้ความสำคัญกับคนทั้ง 3 กลุ่ม ให้ได้รับรู้ประวัติและความสำคัญ ก่อให้เกิดความรัก ห่วงแทน และภาคภูมิใจในความมีอยู่ของมรดก เกิดสำนึกในการพิทักษ์รักษามรดกวัฒนธรรมทุกด้าน เช่น เผ่าพันธุ์และการดำรงชีพ ศิลปกรรมและการละเล่น ภาษาและประเพณี ศาสนาและลัทธินิยมท้องถิ่น เป็นต้น ก็จะได้รับบริการคุ้มครองศึกษาค้นคว้าอย่างมีระบบ โดยมีรูปแบบความสัมพันธ์และสำคัญต่อกันใน 3 ส่วน ในการรับรู้ เข้าใจในมรดกวัฒนธรรมเหมือนกัน ตรงกัน เป็นไตรภาคี ดังรูป



ในประเด็นการให้การศึกษา การดูแลมรดกวัฒนธรรม ที่จะมีประสิทธิภาพ มีคุณค่าต่อการสืบทอดมากที่สุด คือ การใช้การศึกษาค้นคว้าและวิจัยในเรื่องนั้นอย่างละเอียด ทั้งนี้เพราะคนไทยรักการเขียนการอ่านน้อยมาก ยิ่งชาวบ้านยังมีปัญหาทางการศึกษามากที่สุด เมื่อทำอะไรสำเร็จหรือจะสืบทอดอะไรก็มักจะทำด้วยตัวเอง หรืออย่างดีที่สุดก็ร่วมกันทำ หรือสั่งสอนกันภายในกลุ่ม แต่เมื่อคนกลุ่มนั้นเสียชีวิตก็ไม่สามารถที่จะสืบทอดสิ่งงามเหล่านั้นไว้ได้ ฉะนั้น หากมีการศึกษาค้นคว้า อบรมความรู้ได้อย่างมีระบบ เก็บรวบรวมข้อมูลด้านต่าง ๆ เองได้ ก็จะมีประโยชน์ต่อการสืบทอด และจะมีการถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา เพราะฉะนั้น การศึกษาต้องเริ่มต้นที่การสำรวจและการรวบรวมข้อมูลทางวัฒนธรรมไว้เป็นหมวดหมู่ ง่ายต่อการศึกษาค้นคว้า หลังจากนั้น รัฐเปิดโอกาสให้ผู้สนใจเข้ามาศึกษาวิจัยวิเคราะห์ เจาะลึกเฉพาะเรื่อง โดยเฉพาะ 3 ด้านหลักคือ ประวัติหรือภูมิหลัง สวรรค์หรือเนื้อหา และสภาพแวดล้อมหรือบริบทของวัฒนธรรมนั้น ๆ ในทางโบราณคดี การศึกษาวัฒนธรรม ควรจะเน้น “Techno” คือ

T	=	Technics	=	วิธีการ
E	=	Environment	=	สภาพแวดล้อม
C	=	Case study	=	ศึกษาเฉพาะเรื่อง, เฉพาะส่วนไป
H	=	Heritage	=	มรดก/การสืบทอด
N	=	Needful	=	ความต้องการของชุมชน/สังคม
O	=	Origin	=	ต้นตอ/ดั้งเดิม

ขั้นตอนที่สำคัญของการดูแลมรดกวัฒนธรรม อยู่ที่การดำเนินงานของหน่วยงานไตรภาคี คือ ชุมชน สถาบัน ศาสนาและการศึกษา และรัฐ ต้องเป็นหนึ่งเดียวเกี่ยวข้องสอดประสาน ประเด็นสำคัญ รัฐต้องมีนโยบายชัดเจนต่อการอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมโดยถือว่า วัฒนธรรมคือความมั่นคงของประเทศชาติ แล้วนำนโยบายลงสู่ภาคปฏิบัติ ให้องค์กรและประชาชนได้เข้าใจรับทราบ พร้อมกับเห็นความสำคัญในการปฏิบัติตามนโยบาย โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติ ดังนี้

1. สร้างจิตสำนึกอนุรักษ์และพัฒนา รัฐควรปลุกกระตมสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนมีความรู้สึกรักและหวงแหนภาคภูมิใจในมรดกวัฒนธรรม ในฐานะเป็นมรดกที่ไม่สามารถจะหาสิ่งทดแทนได้ เป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ที่บ่งบอกถึงความมั่นคงของประเทศและเผ่าพันธุ์เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ไม่เข้าใจและยังขาดจิตสำนึกต่อวัฒนธรรมว่า ไม่มีความสำคัญหรือสัมพันธ์ชีวิตตน ยิ่งบ้านเมืองมีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ประชาชนก็จะยิ่งไม่เข้าใจความสำคัญของวัฒนธรรม หากได้มีการบอกกล่าวหรือปลุกกระตมว่า ชุมชนนี้มีประวัติความเป็นมาอย่างไร มีคุณค่าด้านใด มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตชุมชนอย่างไร มีประโยชน์ต่อประชาชนในประเด็นใดบ้าง ย้ำเตือนให้เกิดสติอธิบายให้เห็นอย่างมีเหตุมีผล อย่างต่อเนื่อง ประชาชนเข้าใจ ก็จะทำให้เกิดรัก ห่วง ท้องถิ่นของตนเอง ก็จะเกิดความรัก ห่วง มรดกวัฒนธรรมไปด้วย

2. ประชาสัมพันธ์ ปัจจุบันการโฆษณาประชาสัมพันธ์ เป็นงานที่สามารถจะสร้างความเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ ได้ รวดเร็ว หากรัฐนำมาใช้กับงานวัฒนธรรม ก็จะมีประโยชน์มหาศาล เช่น งานประเพณี เทศกาลที่สำคัญ งานจัดนิทรรศการ แหล่งโบราณสถาน พิพิธภัณฑ์ แหล่งศิลปะพื้นบ้าน เป็นต้น ก็จะทำให้ประชาชนได้เห็นความแปลกที่ น่าสนใจ ภูมิปัญญาต่าง ๆ จะได้เกิดการอนุรักษ์พัฒนาที่ถูกต้อง และมีประโยชน์ต่อชุมชน

3. การสร้างหลักสูตรการเรียนการสอน ในเรื่องศิลปะและวัฒนธรรมให้มากขึ้น โดยคลุมพื้นที่ท้องถิ่น ภูมิภาค และโลก ได้แก่ หลักสูตรวัฒนธรรมศึกษา วัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมของชาติ และวัฒนธรรมของโลก ในทุกระดับชั้นของการศึกษา

4. ส่งเสริมท้องถิ่น ให้มีบทบาทในเรื่องอนุรักษ์พัฒนาศิลปวัฒนธรรมของตนเองได้เต็มที่

5. ผลิตและพัฒนาบุคลากรด้านศิลปะและวัฒนธรรม เป็นที่ทราบกันทั่วไปว่า ทรัพยากรมนุษย์มีส่วนสำคัญมากในการดูแลมรดกวัฒนธรรม หากขาดบุคลากรที่มีความรู้ ความเข้าใจงานดูแลมรดกวัฒนธรรมก็สูญเสียมรดกสิ้น เพราะฉะนั้น ควรเปิดให้มีบุคลากรด้านนี้ให้มากทุกสาขาอาชีพ

6. การออกกฎหมายคุ้มครอง ก็เป็นอีกวิธีหนึ่งของการดูแลมรดกวัฒนธรรม กฎหมายที่มีอยู่หลายฉบับก็ ล้าหลัง ไม่อยู่ในสภาพบังคับได้ การออกกฎหมายเพิ่มเติมในเรื่องการควบคุม การเคลื่อนย้ายโบราณวัตถุ-สถาน การเผยแพร่ความรู้ในการก่อสร้าง การลงโทษผู้ลักลอบ ควรให้มีโทษมากขึ้น เป็นต้น เป็นสิ่งที่รัฐต้องรีบดำเนินการ

การดูแลมรดกวัฒนธรรม เป็นงานของชาติที่ทุกคนควรตระหนัก ให้การสนับสนุน ส่งเสริม อนุรักษ์และพัฒนา แต่งานเหล่านี้มีข้อจำกัดในการพัฒนา เพราะมีตัวแปรที่เข้ามาเกี่ยวข้องให้หนักพัฒนาต้องระวัง เช่น เผ่าชน หรือกลุ่มชนต่างศาสนา ประเพณีที่ต่างกัน เป็นต้น การให้ความนับถือ เคารพในความคิดเห็น หรือพฤติกรรมของกันและกัน เป็นวิสัยที่ผู้มีความเจริญควรมีควรเป็น อย่างน้อยเมื่อจะดูแลควรคำนึงถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ความภาคภูมิใจในท้องถิ่น และความสามารถเฉพาะบุคคล มิฉะนั้น การดูแลมรดกวัฒนธรรมก็จะเป็นการดูแลวัฒนธรรม

## 5 หนังสืออ้างอิง

กรมศิลปากร. ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี. กรุงเทพฯ : สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร 2533

กรมศิลปากร. ระบบการบริหาร-การจัดการวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร 2540

กรมศิลปากร. ระบบการวัฒนธรรมและคุณภาพมาตรฐาน. กรุงเทพฯ กรมศิลปากร 2540

กุลดาราชุนพิทักษ์. ศึกษาการดำเนินงานของบริษัทนำเที่ยวอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาวิทยาลัยทักษิณ 2543 ถ่ายเอกสาร

บุญเกิด เนสขาม. หลินแก่นผู้พิฆาตสี่เกา. กรุงเทพฯ บริษัท ประชาชน จำกัด 2521

อานันท์ กาญจนพันธ์. มิติชุมชน. กรุงเทพฯ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว) 2544

อุไรวรรณ สุภานิตย์. ศึกษาโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวจังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาวิทยาลัยทักษิณ 2543 ถ่ายเอกสาร

Paul Bate. **Strategiees For cultural change.** London, Clays St. Ltd. Ple, 1995.

Shinyi Yamashita. **Tourism and cultural Development in Asia and Oceania.** Bangi Penerbit Universiti Ke Bangsan, 1997.

Charles R. Goldner, J.R. Bren Ritchie

Robert W. Mcintosh. **Tourism 8<sup>th</sup> ed.** New York, John Uiley & Son Inc. 2000.